

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Рішення методичної ради
університету
25 серпня 2022 року,
протокол № 1

Перша проректорка, голова
методичної ради університету,
кандидатка наук з державного
управління, доцентка
_____ Ірина КОВТУН
25 серпня 2022 року

м.п.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота
за денною формою навчання

м. Хмельницький
2022

РОЗРОБНИКИ:

Доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
кандидат юридичних наук, доцент
02 серпня 2022 року

Роман ГАВРІК

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
04 серпня 2022 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри,
доктор юридичних наук, професор
04 серпня 2022 року

Олександр БУХАНЕВИЧ

В. о. декана юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
24 серпня 2022 року

Віктор ЗАХАРЧУК

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
25 серпня 2022 року, протокол № 1.

голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка

25 серпня 2022 року

Ірина КОВТУН

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	4
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	– 4
	1.2.	Лекції	– 5
	1.3.	Семінарські (практичні, лабораторні) заняття	– 7
	1.4.	Самостійна робота студентів	– 18
	1.5.	Індивідуальні завдання	– 27
	1.6.	Підсумковий контроль	– 29
2.	Схема нарахування балів	–	31
3.	Рекомендовані джерела	–	32
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	34

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Предмет теорії держави і права. Поняття та сутність держави. Причини виникнення держави	10	2	2	-	-	6	-	-	-	-	-	-
2.	Типи і форми держави. Правова держава та її основні характеристики	11	2	2	-	-	7	-	-	-	-	-	-
3.	Механізм держави	7	2	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-
4.	Функції держави	7	2	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-
5.	Поняття і сутність права. Принципи і функції права	12	2	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-
6.	Право в системі соціальних норм. Норми права та їх структура	12	2	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-
7.	Нормативно-правові акти та їх систематизація. Система права і система законодавства	12	2	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-
8.	Тлумачення норм права та їх реалізація	11	2	2	-	-	7	-	-	-	-	-	-
9.	Правові відносини (правовідносини). Механізм і ефективність правового регулювання суспільних відносин	8	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
10.	Правова поведінка. Правопорядок і правопорушення	12	2	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-
11.	Юридична відповідальність	10	4	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-

12.	Законність як стан суспільного життя у правовій державі	8	2	2	–	–	4	–	–	–	–	–	–
	Усього годин:	120	26	22	–	–	72	–	–	–	–	–	–

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Предмет теорії держави і права. Поняття та сутність держави. Причини виникнення держави	2
1.1.	Предмет теорії держави і права. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.	
1.2.	Теорія держави і права як навчальна дисципліна.	
1.3.	Походження, соціальна природа та причини виникнення держави.	
1.4.	Поняття, сутність та основні ознаки держави. Держава і суверенітет.	
1.5.	Сутність і призначення держави: а) держава як важливіший елемент політичної системи суспільства; б) держава і громадські організації.	
1.6.	Соціальне призначення держави.	
2.	Типи і форми держави. Правова держава та її основні характеристики	2
2.1.	Підходи до типології держав. Основні типи держави.	
2.2.	Основні форми держави (загальне поняття).	
2.3.	Форма правління. Монархічні і республіканські форми правління.	
2.4.	Форми державного устрою: унітарна держава, федерація, конфедерація. Їх характерні ознаки.	
2.5.	Форми державного режиму. Демократичні і антидемократичні режими.	
2.6.	Поняття та основні юридичні ознаки правової держави. Співвідношення держави і громадянського суспільства. Взаємна відповідальність держави і особи.	
3.	Механізм держави	2
3.1.	Поняття механізму держави.	
3.2.	Поняття апарату держави. Принципи організації та функціонування апарату держави. Поділ державної влади.	
3.3.	Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування; їх місце у захисті та забезпеченні права особи на соціальне забезпечення.	
3.4.	Судовий захист соціальних прав особи.	
4.	Функції держави.	2
4.1.	Поняття та ознаки функцій держави.	
4.2.	Класифікація функцій держави.	
4.3.	Внутрішні функції держави	
4.4.	Зовнішні функції держави, їх види та коротка характеристика	
4.5.	Завдання та роль Міністерства соціальної політики України у забезпеченні реалізації функцій держави.	
5.	Поняття і сутність права. Принципи і функції права	2
5.1.	Основні ознаки права, його суспільне призначення. Основні концепції праворозуміння.	

5.2.	Загальне поняття про принципи права. Зміст принципів рівноправності, соціальної справедливості, гуманізму, демократизму, принципів законності і відповідальності за вину.	
5.3.	Загальне поняття про функції (роль) права в суспільному житті. Регулятивна і охоронна функції права: поняття, способи забезпечення	
6.	Право в системі соціальних норм. Норми права та їх структура	2
6.1.	Поняття та види соціальних норм.	
6.2.	Загальна характеристика норм права і норм моралі, норм громадських організацій, норм звичаїв, традицій, ритуалів. Соціально-технічні норми.	
6.3.	Поняття норми права та її характерні ознаки.	
6.4.	Структура (елементи) норми права. Поняття гіпотези, диспозиції і санкції.	
6.5.	Види (класифікація) правових норм: за галузями права, за функціями, за характером встановлених норм правил поведінки, за сферою дії	
7.	Нормативно-правові акти та їх систематизація. Система права і система законодавства	2
7.1.	Основні форми (джерела) права.	
7.2.	Поняття нормативно-правового акту, його особливості, відміна від інших джерел права.	
7.3.	Види нормативно-правових актів. Критерії їх класифікації.	
7.4.	Закон. Основні правові ознаки закону. Конституція як основний закон.	
7.5.	Підзаконні нормативно-правові акти (укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, відомчі і місцеві нормативно-правові акти).	
7.6.	Поняття та стадії правотворчості.	
7.7.	Систематизація нормативно-правових актів. Поняття, основні форми систематизації	
7.8.	Поняття і характерні ознаки системи права.	
7.9.	Структурні елементи системи права. Поняття галузі права. Окремі галузі права. Право соціального забезпечення як галузь права.	
7.10.	Поняття інституту права. Інститути права соціального забезпечення.	
7.11.	Співвідношення системи права і системи законодавства	
8.	Тлумачення норм права та їх реалізація	2
8.1.	Поняття та види тлумачення норм права.	
8.2.	Способи тлумачення правових норм.	
8.3.	Поняття реалізації норм права. Форми реалізації норм права: а) використання норм права; б) виконання норм права; в) дотримання норм права; г) застосування норм права.	
8.4.	Застосування норм права як особлива форма реалізації. Поняття, ознаки, відмінність від інших форм реалізації норм права.	
8.5.	Основні стадії процесу застосування норм права.	
8.6.	Поняття фактичних обставин справи. Суб'єкти застосування норм права.	
8.7.	Акти застосування правових норм. Характерні ознаки цих актів. Дія норм права (правових актів) в часі, просторі, по колу осіб.	
8.8.	Поняття прогалин в праві. Аналогія закону. Аналогія права.	

9.	Правові відносини (правовідносини). Механізм і ефективність правового регулювання суспільних відносин	2
9.1.	Поняття і основні ознаки правових відносин (правовідносин).	
9.2.	Структура правовідношення: суб'єкти, зміст, об'єкт.	
9.3.	Поняття правоздатності і дієздатності, правосуб'єктності. Поняття правового статусу громадян, юридичних осіб. Характерні ознаки правового статусу.	
9.4.	Юридичні факти.	
9.5.	Суб'єктивне право і юридичний обов'язок. Основні права людини. Соціальні права у системі прав та свобод людини.	
9.6.	Передумови виникнення правовідносин	
9.7.	Поняття механізму правового регулювання суспільних відносин.	
9.8.	Структурні елементи правового регулювання.	
10.	Правова поведінка. Правопорядок і правопорушення	2
10.1.	Правова поведінка особи. Роль правосвідомості у здійсненні правової поведінки.	
10.2.	Правомірна поведінка: поняття та види.	
10.3.	Поняття, ознаки та причини правопорушень.	
10.4.	Склад (структура) правопорушення.	
10.5.	Види правопорушень	
11.	Юридична відповідальність	4
11.1.	Поняття і функції юридичної відповідальності.	
11.2.	Підстави та принципи юридичної відповідальності.	
11.3.	Види юридичної відповідальності за галузевою ознакою та характером санкцій.	
12.	Законність як стан суспільного життя у правовій державі.	2
12.1.	Поняття та принципи законності.	
12.2.	Гарантії забезпечення законності.	
12.3.	Поняття та функції правопорядку.	
12.4.	Правові системи сучасності.	

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Тема1. Предмет теорії держави і права. Поняття та сутність держави. Причини виникнення держави

Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Предмет теорії держави і права. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.
- 1.2. Суспільство: поняття та ознаки.
- 1.5. Влада і норми поведінки при первіснообщинному ладі.
- 1.3. Поняття держави (основні ознаки).
- 1.4. Теорії виникнення держави:
- 1.4.1. Економічна теорія виникнення держави: представники, сутність.
- 1.4.2. Природно-правова (договірні) теорія виникнення держави: представники, сутність.
- 1.4.3. Теорія насильства: представники, сутність.
- 1.4.4. Психологічна теорія виникнення держави: представники, сутність.
- 1.4.5. Інші теорії виникнення держави (теологічна, патріархальна, патримоніальна теорії).
- 1.5. Держава і суверенітет:
- державний суверенітет: внутрішні та зовнішні прояви;
 - суверенітет народу;
 - суверенітет нації.

- 1.6. Соціальне призначення держави.
- 1.7. Поняття «політична система». Складові політичної системи суспільства.
- 1.8. Держава і об'єднання громадян (політичні партії та громадські організації).

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: теорія держави і права, предмет теорії держави і права, метод дослідження держави і права, історичний метод, метод об'єктивності, метод порівняльного правознавства, економічна теорія виникнення держави, природно-правова (договірна) теорія виникнення держави, теорія насильства, психологічна теорія виникнення держави, теологічна теорія виникнення держави, патріархальна теорія виникнення держави, патримоніальна теорія виникнення держави, держава, територія, апарат управління, апарат примусу, влада, суверенітет держави, суверенітет нації, суверенітет народу, соціальна держава, політична система суспільства, політичні партії, громадські організації.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Що є предметом дослідження теорії держави і права як науки?
- Що слід розуміти під загальними закономірностями виникнення, розвитку і функціонування держави і права?
- Які основні ознаки держави?
- Чому держава і право вивчаються в рамках однієї науки - теорії держави і права?
- Хто видає норми права і чому норми права необхідні для держави?
- Які Ви знаєте наукові методи вивчення закономірностей виникнення і розвитку держави і права?
- Що представляє собою система юридичних наук?
- Назвіть три основні групи юридичних наук.
- Поясніть, чому теорія держави і права виступає по відношенню до інших юридичних наук (дисциплін) як загально-правова (базова) наука?
- Що таке суспільство?
- Які основні обов'язкові ознаки, якими характеризується суспільство?
- Що представляли собою органи суспільної влади та норми поведінки в первіснообщинному ладі?
- Економічна теорія: які економічні явища (фактори) лежать в основі поділу праці на скотарство, землеробство, ремесло, торгівлю? Як саме економічна теорія пояснює появу держави?
- Природно-правова (договірна) теорія: погляди Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро та інших вчених на причини появи держави. В чому полягає суть і призначення «вільного суспільного договору»?
- Теорія насильства: погляди Е. Дюринга, Л. Гумпловича, К. Каутського щодо ролі внутрішнього і зовнішнього насильства в утворенні держави.
- Психологічна теорія: в чому конкретно полягають психологічні причини виникнення суспільства і держави?
- Основні ознаки держави.
- Розкрийте зміст тези про те, що держава – це особлива організація політичної влади.
- Як розуміти твердження, що держава організовує суспільне життя на правових засадах?
- В чому проявляється суверенітет держави і що слід розуміти під національним та

народним суверенітетами?

- Що входить в поняття «політична система суспільства»?
- В чому полягає особливе місце держави в системі громадських утворень: політичних партій, профспілкових, творчих об'єднань, молодіжних та інших організацій?
- Як розуміти твердження, що діяльність громадських організацій знаходиться під охороною держави?
- В чому проявляється соціальна роль держави?
- Як розуміти положення про те, що держава є органом подолання соціальних протиріч?

Семінарське заняття 2

Тема 2. Типи і форми держави. Правова держава та її основні характеристики

Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1. Поняття, значення та необхідність типології держав. Основні критерії класифікації типів держав (формаційний та цивілізаційний).
- 2.2. Типологія держав за теорією суспільно-економічної формації:
 - рабовласницький тип держави;
 - феодальний тип держави;
 - буржуазний тип держави;
 - соціалістичний тип держави.
- 2.3. Сучасний тип держави.
- 2.4. Типологія держав за теорією цивілізації А. Тойнбі.
- 2.5. Поняття та основні форми держави (загальна характеристика).
- 2.6. Форма правління. Монархічна і республіканська форми правління.
- 2.7. Форма державного устрою: унітарна держава, федерація, конфедерація. Їх характерні ознаки.
- 2.8. Форми державного режиму: демократичні та антидемократичні. Їх характерні ознаки.
- 2.9. Виникнення та розвиток ідеї правової держави.
- 2.10. Основні юридичні ознаки правової держави:
 - Закріплення в Конституції та інших законах основних прав людини та їх реалізація.
 - Верховенство закону.
 - Принцип «дозволено те, що не заборонено законом» та принцип «дозволено те, що передбачено законом».
 - Взаємна відповідальність держави і особи.
 - Теорія розподілу влад (загальна характеристика).
 - Рівень правосвідомості та правової культури громадян.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: тип держави, формаційний підхід до типології держав, цивілізаційний підхід до типології держав, суспільно-економічна формація, рабовласницький тип держави, феодальний тип держави, буржуазний тип держави, соціалістичний тип держави, сучасна держава, цивілізація, форма держави, форма державного правління, форма державного устрою, форма державного режиму, монархія, республіка, унітарна держава, федерація, конфедерація, демократичний режим, антидемократичний режим, автократія, тоталітарний режим, правова держава, основні права людини, верховенство влади та закону, принцип „дозволено те, що не заборонено законом”, принцип „дозволено те, що передбачено законом”, теорія розподілу влади, взаємна відповідальність держави та особи.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні

теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Що означає термін «типологія» і що слід розуміти під типологією держав?
- Які ви знаєте типи держав, в основу поділу яких покладена та чи інша суспільно-економічна формація?
- Назвіть характерні економіко-правові ознаки рабовласницької, феодальної і буржуазної держави.
- Типологія (класифікація) держав за ознаками цивілізації. Що розумів під «цивілізацією» англійський вчений А. Тойнбі?
- В чому полягає принципова різниця між теоріями цивілізації і суспільно-економічної формації?
- Що входить в поняття «форма держави»?
- Монархічні держави, їх види, основні ознаки.
- Які ви знаєте основні риси республіканської форми правління?
- Які ознаки характерні для унітарної, федеративної і конфедеративної держави?
- Демократія і автократія: їх характерні ознаки залежно від взаємовідносин між державою та індивідом?
- Економічна основа правової держави.
- Соціальна основа правової держави.
- Моральна основа правової держави.
- Як ви розумієте положення: правова держава – це державна влада, яка визнає право і одночасно цим правом обмежена?
- Як розуміти тезу: «Свобода людини полягає у праві робити все те, що не заборонено законом»?
- В чому полягає верховенство закону?
- В чому конкретно проявляється правове забезпечення вільного розвитку особи?
- Наведіть приклади статей з Конституції України.
- Як розуміти, що примус держави щодо особи повинен мати правовий характер?
- Назвіть відомого зарубіжного вченого, якого вважають автором теорії розподілу влад. Механізм стримувань та противаг.
- В чому конкретно проявляються функції законодавчої, виконавчої і судової влади?

Семінарське заняття 3

Тема 3. Механізм держави

Тема 4. Функції держави

Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1. Поняття, загальна характеристика і структура механізму держави.
- 3.2. Поняття, ознаки та компетенція державного органу.
- 3.3. Система державних органів.
- 3.4. Глава держави в системі державних органів.
- 3.5. Законодавча влада: парламент (загальна характеристика).
- 3.6. Виконавча влада: уряд та інші органи державної виконавчої влади.
- 3.7. Представницькі органи влади. Місцеве самоврядування в областях, районах, містах, селищах, селах.
- 3.8. Судова гілка влади. Судовий захист соціальних прав особи.
- 4.1. Поняття та ознаки функцій держави.
- 4.2. Класифікація функцій держави.
- 4.3. Внутрішні функції держави:
 - Економічна функція держави та її забезпечення.
 - Соціальна функція держави.
 - Правоохоронна функція та інші.
- 4.4. Зовнішні функції держави, їх види та коротка характеристика.

4.5. Завдання та роль Міністерства соціальної політики України у забезпеченні реалізації функцій держави.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: механізм держави, апарат держави, державний орган, компетенція, глава держави, законодавча влада, парламент, виконавча влада, уряд, державні адміністрації, судова влада, представницькі органи влади, місцеве самоврядування, функції держави, внутрішні функції держави, економічна функція, соціальна функція, правоохоронна функція, зовнішні функції держави.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Визначення поняття «механізм держави».
- Загальні характерні ознаки державного механізму.
- Які органи держави відносять до числа представницьких?
- Що таке парламент? Як називаються вищі законодавчі органи в інших країнах (наведіть приклади)?
- Одно і двопалатні парламенти.
- Компетенція Верховної Ради України (загальна характеристика).
- Хто є главою держави в монархіях? Назвіть деякі повноваження глави такої держави.
- Хто є главою держави з республіканською формою правлінням?
- Компетенція Президента України (загальна характеристика).
- Хто очолює в країнах виконавчу владу?
- Як іменується глава уряду в різних країнах?
- Компетенція Кабінету Міністрів України (загальна характеристика).
- Основні повноваження обласних і міських державних адміністрацій.
- Які суди входять до судової системи України?
- Як ви розумієте положення про незалежність суду?
- Який орган очолює судову систему в Україні?
- Конституційний суд, його головне призначення.
- Які основні функції прокуратури в державі?
- Що лежить в основі тих чи інших функцій держави?
- Назвіть основні внутрішні функції держави та дайте їх коротку характеристику.
- Якими є основні функції (напрямки) сучасної держави в галузі економіки?
- В чому полягає соціальна функція сучасної держави?
- Як розуміти положення «справедлива соціальна політика держави»?

Семінарське заняття 4

Тема 5. Поняття і сутність права. Принципи і функції права.

Питання для усного опитування та дискусії

- 5.1. Поняття права. Основні ознаки права, його суспільне призначення.
- 5.2. Вчення про походження і сутність права (основні концепції право розуміння).
 - 5.2.1. Теорія природного права. Право як міра свободи.
 - 5.2.2. Історична школа права: представники, сутність.
 - 5.2.3. Реалістична школа права: представники, сутність.
 - 5.2.4. Соціологічна школа права: представники, сутність.
 - 5.2.5. Нормативістська школа права: представники, сутність.
 - 5.2.6. Психологічна теорія права: представники, сутність.

5.2.7. Матеріалістична теорія права: представники, сутність.

5.3. Загальне визначення поняття «право», що впливає з наукових теорій та шкіл про походження і сутність права.

5.4. Право, економіка, політика (відмінності та взаємозв'язок).

5.5. Загальне поняття про принципи права.

5.6. Зміст принципів рівноправності, соціальної справедливості, гуманізму, демократизму, принципів законності і відповідальності за вину.

5.7. Функції права: поняття та класифікація.

5.7.1. Регулятивна функція права: поняття та способи забезпечення.

5.7.2. Охоронна функція права: поняття та способи забезпечення.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: право, формальна визначеність, регулятор суспільних відносин, загальнообов'язковість, концепція праворозуміння, теорія природного права, теорія позитивного права, історична школа права, реалістична школа права, соціологічна школа права, нормативістська школа права, психологічна теорія права, матеріалістична теорія права, форма (джерело) права, судовий прецедент, нормативно-правовий акт, міжнародний договір, правовий звичай, принципи права, принцип рівноправності, принцип соціальної справедливості, принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип законності, принцип відповідальності за вину, функції права, регулятивна функція права, охоронна функція права.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Як розуміти положення, що право є регулятором суспільного життя?
- Чому ми говоримо, що правова норма – це правило поведінки загального характеру?
- Поясніть положення: право – це державна воля, втілена в закон.
- Як ви розумієте положення: право є мірою поведінки, яка встановлюється і охороняється державою?
- Чому ми стверджуємо, що право представляє собою норму (міру) свободи?
- Теорія природного права. Чим природне право відрізняється від позитивного права?
- Назвіть прізвища відомих вчених, в роботах яких обґрунтована теорія природного права.
- В чому суть історичної школи права і хто є представниками цієї теорії?
- Як розуміти положення одного із засновників теорії нормативізму Х. Кельзена, що юридична наука повинна вивчати право в «чистому вигляді»?
- Що є головним змістом в матеріалістичній (марксистській) теорії права? Як ви розумієте тезу про те, що право носить класовий характер?
- Як взаємодіють право, економіка і політика?
- Який зв'язок існує між принципами права і правовими нормами?
- Чи можна формулювати принципи права на підставі змісту тих чи інших конкретних норм?
- Як ви розумієте принцип соціальної справедливості і в яких статтях Конституції він закріплений?
- Що означає і в чому конкретно проявляється принцип демократизму в правовій державі? Наведіть приклади з Конституції України.
- Поясніть, в чому полягає практична важливість принципу відповідальності за вину?
- Спробуйте на прикладі конкретних норм законодавства пояснити регулятивну і

охоронну функції права.

Семінарське заняття 5

Тема 6. Право в системі соціальних норм. Норми права та їх структура

Питання для усного опитування та дискусії

- 6.1. Поняття та види соціальних норм. Диференціація понять: соціальна норма та соціально-технічна норма.
- 6.2. Співвідношення норм права і норм моралі. Основні критерії їх розмежування.
- 6.3. Поняття норми права та її характерні ознаки.
- 6.4. Структура (елементи) норми права. Поняття гіпотези, диспозиції і санкції.
 - 6.4.1. Види та приклади гіпотез.
 - 6.4.2 Види та приклади диспозицій.
 - 6.4.3. Види та приклади санкцій.
- 6.5. Способи викладення елементів правової норми в нормативно-правових актах. Співвідношення правової норми та статті нормативно-правового акту.
- 6.6. Види правових норм: Критерії класифікації:
 - за предметом правового регулювання (за галузями права);
 - за функціями права;
 - за характером встановлених в нормах правил поведінки;
 - за функціональним призначенням (матеріальні та процесуальні);
 - за колом суб'єктів;
 - за дією у часі.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: соціальна норма, соціально-технічна норма, норми права, норми моралі, звичаї, традиції, корпоративні норми, релігійні норми, правова культура, правосвідомість, правова ідеологія, правова психологія, правовий нігілізм, норма права, правило поведінки, гіпотеза, диспозиція, санкція, бланкетний відсилочний та прямий способи викладення елементів правової норми в нормативно-правових актах, уповноважуючі норми, зобов'язуючі норми, забороняючі норми, матеріальні норми, процесуальні норми.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Чи можна віднести норми права до соціальних норм?
- Як ви розумієте, що соціальні норми носять загальний характер і чи є вони обов'язковими?
- Який зв'язок між моральними і правовими нормами? Чи можуть норми моралі впливати на процес створення правових норм?
- Дайте визначення поняття «норма права» і поясніть:
 - а) чому норма права – це державно-обов'язкове веління?
 - б) як розуміти, що норми права розраховані на невизначене число випадків?
 - в) чому норма права поширюється на персонально невизначене коло суб'єктів?
- На що вказує гіпотеза? Наведіть приклади з чинного законодавства.
- На що вказує диспозиція норми права? Наведіть приклади.
- Що визначає санкція правової норми? Чи можлива норма права без санкції? Наведіть приклади.
- Чи є різниця між нормою права і статтею закону?
- Які ви знаєте три способи викладення правових норм в статтях нормативно-правових актів?
- Яка існує класифікація норм права?

Семінарське заняття 6

Тема 7. Нормативно-правові акти та їх систематизація. Система права і система законодавства

Питання для усного опитування та дискусії

- 7.1. Поняття форми (джерел) права. Основні форми (джерела) права.
- 7.2. Поняття нормативно-правового акту, його ознаки. Поняття індивідуально-правового акту.
- 7.3. Види нормативно-правових актів. Критерії класифікації:
 - за юридичною силою;
 - за змістом;
 - за обсягом і характером дії;
 - за суб'єктами, що їх видали.
- 7.3.1. Закон. Основні правові ознаки закону. Види закону. Суб'єкти законодавчої ініціативи.
- 7.3.2. Конституція як основний закон. Принципи верховенства закону та верховенства права.
- 7.3.3. Підзаконні нормативно-правові акти. Локальні нормативні акти.
- 7.4. Систематизація нормативно-правових актів. Поняття, мета та основні форми систематизації.
 - 7.4.1. Поняття кодифікації та її реалізація на прикладі національного законодавства.
 - 7.4.2. Поняття та види інкорпорації нормативно-правових актів.
 - 7.4.3. Поняття консолідації нормативно-правових актів.
- 7.5. Поняття і характерні ознаки системи права.
- 7.6. Співвідношення понять «система права» і «правова система». Перелік та загальна характеристика правових систем сучасності. Система права в романо-германській і англо-саксонській правових системах.
- 7.8. Поняття галузі права. Критерії поділу права на галузі: предмет та метод правового регулювання. Види галузей права.
- 7.9. Право соціального забезпечення як галузь права. Поняття інституту права. Відмінність від галузі права. Інститути права соціального забезпечення.
- 7.10. Співвідношення системи права і системи законодавства.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: нормативно-правовий акт, індивідуально-правовий акт, локальний нормативний акт, юридична сила, закон, підзаконний НПА, суб'єкт законодавчої ініціативи, Конституція, відомчі акти, місцеві НПА, систематизація НПА, кодифікація, інкорпорація, консолідація система права, правова система, романо-германська правова система, англо-саксонська (англо-американська) правова система, галузь права, інститут права, підгалузь права, норма права, публічне право, приватне право, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, імперативний метод, диспозитивний метод, система законодавства.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Чим нормативно-правовий акт відрізняється від індивідуального правового акту? Наведіть приклади.
- Поясніть, що ми розуміємо під терміном «правотворчість»?
- Які обов'язкові ознаки нормативно-правового акту?
- За якими критеріями можна класифікувати нормативно-правові акти?
- Що слід розуміти під класифікацією нормативно-правових актів за юридичною

силою?

- Назвіть суб'єктів правотворчості в Україні.
- Дайте визначення поняття «закон» і які ви знаєте основні правові ознаки закону?
- Як розуміти положення про верховенство закону в регулюванні суспільних відносин?

відносин?

- Назвіть підзаконні нормативно-правові акти і дайте їх юридичну характеристику.
- Що слід розуміти під кодифікацією, інкорпорацією та консолідацією нормативно-правових актів?

– Поняття системи права.

– Визначення правової системи. Охарактеризуйте основні правові системи сучасності.

- Назвіть структурні елементи системи права і поясніть суть кожного з елементів.

– Що таке право приватне і публічне? Наведіть приклади.

– Назвіть основні галузі права і поясніть, чому в теорії права існує такий поділ?

– Що таке інститут права? Які ви знаєте інститути цивільного і трудового права, права соціального забезпечення?

– Які відносини регулюють норми конституційного права, адміністративного права, цивільного, земельного, трудового, сімейного права, права соціального забезпечення?

– Основне призначення цивільно-процесуального і кримінально-процесуального права?

– Назвіть основні методи правового регулювання суспільних відносин. Яке значення має метод для побудови системи права? Наведіть приклади.

- Як співвідносяться система права і система законодавства?

Семінарське заняття 7

Тема 8. Тлумачення норм права та їх реалізація

Питання для усного опитування та дискусії

8.1. Поняття та види тлумачення норм права. Роль тлумачення у реалізації та застосуванні норм права.

8.1.1. Граматичне тлумачення норм права (навести приклади).

8.1.2. Системне тлумачення норм права (навести приклади).

8.1.3. Історико-політичне тлумачення норм права (навести приклади).

8.1.4. Офіційне і неофіційне тлумачення норм права (навести приклади).

8.1.5. Буквальне, обмежене і розширене тлумачення норм права (навести приклади).

8.2. Стадії тлумачення норм права: з'ясування та роз'яснення.

8.3. Акти тлумачення норм права та їх види.

8.4. Поняття реалізації норм права. Форми реалізації норм права:

а) використання норм права;

б) виконання норм права;

в) дотримання норм права;

г) застосування норм права.

8.5. Застосування норм права як особлива форма їх реалізації. Поняття, ознаки, відмінність від інших форм реалізації норм права.

8.6. Основні стадії процесу застосування норм права. Поняття фактичних обставин справи. Суб'єкти застосування норм права.

8.7. Акти застосування правових норм та їх види. Процесуальні (процедурні) норми.

8.8. Дія норм права (правових актів) в часі, просторі та по колу осіб.

8.9. Поняття прогалін в праві. Аналогія закону. Аналогія права.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: тлумачення норм права, з'ясування, роз'яснення, інтерпретаційноправовий акт, граматичне тлумачення норм права, системне тлумачення норм права, історико-політичне тлумачення норм права, буквальне тлумачення норм права, обмежене тлумачення норм права, розширене тлумачення норм права, офіційне тлумачення норм права, неофіційне тлумачення норм права, делеговане тлумачення норм права, аутентичне тлумачення норм права, казуальне тлумачення норм права, судове тлумачення норм права, доктринальне тлумачення норм права, реалізація норм права, дотримання норм права, виконання норм права, використання норм права, застосування норм права, фактичні обставини справи, правозастосовчий акт, колізія правових норм, прогалини в праві, аналогія закону, аналогія права, процесуальні норми, дія норм права в часі, просторі, по колу осіб, зворотна дія закону, офіційне оприлюднення.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Що таке тлумачення правових норм і чому на практиці виникає в ньому потреба?
- Від чого залежить ефективність (результативність) тлумачення норм права?
- В чому полягає граматичне тлумачення?
- Яке тлумачення правових норм називається системним?
- В чому полягає історико-політичне тлумачення і які фактори при цьому враховуються?
- Як розуміти, що тлумачення норми може бути обмеженим, розширеним або буквальним? Наведіть приклади.
- Що таке офіційне та неофіційне тлумачення?
- Що ми розуміємо під аутентичним тлумаченням?
- Судове тлумачення. Чи є воно джерелом права?
- Поясніть, що таке доктринальне тлумачення?
- Що ми розуміємо під інтерпретаційними актами?
- Що треба розуміти під терміном «реалізація норм права»? Назвіть форми реалізації правових норм і поясніть їх зміст.
- В яких випадках норми права застосовуються і хто може виступати суб'єктом застосування?
- Назвіть приклади, коли взаємні права і обов'язки сторін не можуть виникнути без акту застосування норм права (в тому числі при скоєнні правопорушення).
- Назвіть три основних стадії процесу застосування правових норм.
- Що треба розуміти під встановленням фактичних обставин справи?
- Що таке правова кваліфікація (вибір норми) і чому вона необхідна при застосуванні права?
- Акти застосування права: поняття та ознаки.
- Що слід розуміти під колізією правових норм і які ви знаєте правила подолання таких колізій?
- Що таке процесуальні норми і яку вони відіграють роль в реалізації права?
- Що слід розуміти під прогалинами в праві?
- Поясніть, що таке аналогія закону і аналогія права? Що слід розуміти під субсидіарним застосуванням норм права?
- В яких галузях права аналогія не допускається і чому?
- Як діють норми права в часі, просторі, по колу осіб?

Семінарське заняття 8

Тема 9. Правові відносини (правовідносини). Механізм і ефективність правового регулювання суспільних відносин

Питання для усного опитування та дискусії

9.1. Поняття і основні ознаки правових відносин (правовідносин). Відмінність правових відносин від суспільних відносин.

- 9.2. Структура правовідношення: суб'єкти, зміст, об'єкт.
- 9.3. Передумови виникнення правовідносин.
- 9.4. Зміст правовідносин. Суб'єктивне право і юридичний обов'язок.
- 9.5. Поняття, ознаки та види суб'єктів правовідносин.
- 9.6. Поняття та ознаки юридичної особи.
- 9.7. Поняття правового статусу фізичної особи.
- 9.8. Держава як суб'єкт правовідносин.
- 9.9. Об'єкт правовідносин. Наукові погляди щодо визначення об'єкту правовідносин.
- 9.10. Юридичні факти: поняття та види. Фактичний (юридичний) склад.
- 9.11. Поняття правового регулювання, його предмет і метод.
- 9.12. Способи правового регулювання: дозволяння, зобов'язування (веління), заборона.
- 9.13. Механізм правового регулювання: поняття та структурні елементи.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: правовідносини, суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносин, зміст правовідносин, передумови виникнення правовідносин, суб'єктивне право, юридичний обов'язок, юридична особа, державна реєстрація, фізична особа, громадянин, іноземець, особа без громадянства, правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, правовий статус, юридичні факти, дії, події, фактичний (юридичний) склад, правове регулювання, дозволяння, зобов'язування, заборона, механізм правового регулювання, ефективність правового регулювання.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Як розуміти, що правовідносини – це засіб втілення норм права в конкретні права і обов'язки суб'єктів суспільних відносин?
- Чим відрізняється правоздатність від дієздатності? Наведіть приклади.
- З якого віку настає повна дієздатність громадян в різних галузях права? Чи можна обмежити дієздатність громадян, в яких випадках і в якому порядку?
- Що слід розуміти під терміном «правосуб'єктність»?
- Чим визначається правовий статус громадян і юридичних осіб? Що входить в поняття правоздатності юридичних осіб?
- Дайте визначення поняття «юридична особа» і розкрийте складові елементи цього поняття.
- Назвіть види юридичних фактів і наведіть приклади з чинного законодавства.
- Роль юридичних фактів у виникненні правовідносин.
- В якій структурній частині правової норми викладені юридичні факти? Наведіть приклади.
- Які суспільні відносини регулює право?
- Які Ви знаєте методи правового регулювання?
- В чому полягають дозволяння, зобов'язування та заборона як способи правового регулювання? Наведіть приклади.
- Розкрийте основні структурні елементи механізму правового регулювання?
- Що розуміють під ефективністю правового регулювання і як підвищити її рівень?

Семінарське заняття 9

Тема 10. Правова поведінка. Правопорядок і правопорушення

Питання для усного опитування та дискусії

- 10.1. Правова поведінка особи. Роль правосвідомості у здійсненні правової поведінки.
- 10.2. Правосвідомість: поняття, структура, види.

10.3. Поняття правового нігілізму. Шляхи подолання правового нігілізму. Правова культура.

10.4. Правомірна поведінка: поняття та види.

10.5. Поняття, ознаки та причини правопорушень.

10.6. Склад (структура) правопорушення.

10.7. Види правопорушень.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: правомірна поведінка, активна поведінка, звичайна поведінка, пасивна (конформна) поведінка, маргінальна поведінка, неправомірна поведінка, правопорушення, об'єкт правопорушення, суб'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, суспільна небезпека, протиправність, шкідливі або небезпечні наслідки, діяння (дія або бездіяльність), причинний зв'язок, вина, умисел, необережність, прямий умисел, злочинна самовпевненість, злочинна недбалість, мотив, мета, злочин, проступок.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Що таке суспільна свідомість і які ви знаєте форми суспільної свідомості?
- Що ми розуміємо під правосвідомістю?
- В чому полягає різниця між науковою правосвідомістю (правовою ідеологією) і побутовою правосвідомістю (правовою психологією)?
- Чи може правосвідомість впливати на поведінку людини і який механізм цього впливу?
- Як співвідносяться індивідуальна правосвідомість та суспільна правосвідомість?
- Поясніть, чому правомірна поведінка громадян забезпечує свободу кожного члена суспільства?
- Що лежить в основі правомірної поведінки більшості громадян?
- Назвіть чотири види правомірної поведінки і дайте коротку юридичну характеристику.
- Правопорядок і громадський порядок: в чому різниця?
- В чому полягає соціальна небезпека правопорушення?
- Що являється об'єктом правопорушення? Які є точки зору з цього питання, зокрема
 - у випадках, коли порушується право власності?
 - Назвіть основні причини правопорушень і обґрунтуйте їх. В чому полягає біологічна теорія Ломброзо?
 - Назвіть основні ознаки правопорушення.
 - Дайте характеристику елементам структури правопорушення.
 - Види правопорушень. В чому різниця між проступком і злочином? Дайте класифікацію проступків.
 - Хто не може бути суб'єктом правопорушення?

Семінарське заняття 10

Тема 11. Юридична відповідальність

Питання для усного опитування та дискусії

11.1. Поняття і ознаки юридичної відповідальності.

11.2. Мета, функції, принципи та підстави юридичної відповідальності.

11.3. Види юридичної відповідальності (коротка характеристика).

11.3.1. Кримінальна відповідальність.

- 11.3.2. Адміністративна відповідальність.
- 11.3.3. Цивільна відповідальність.
- 11.3.4. Матеріальна відповідальність.
- 11.3.5. Дисциплінарна відповідальність.
- 11.3.6. Перспективна і ретроспективна відповідальність.
- 11.4. Обставини, що виключають юридичну відповідальність.
- 11.5. Юридична відповідальність у сфері соціального забезпечення.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: юридична відповідальність, презумпція не винуватості, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, перспективна відповідальність, ретроспективна відповідальність, крайня необхідність, необхідна оборона.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Дайте визначення поняття «юридична відповідальність».
- Що таке позитивна (перспективна) юридична відповідальність і ретроспективна відповідальність?
- Назвіть три основні функції юридичної відповідальності і дайте їх характеристику.
- В чому полягає приватна превенція і загальна превенція в попередженні правопорушень?
- Що є підставою юридичної відповідальності?
- Назвіть основні принципи юридичної відповідальності?
- Які ви знаєте види юридичної відповідальності? Дайте їх характеристику.

Семинарське заняття 11

Тема 12. Законність як стан суспільного життя у правовій державі

Питання для усного опитування та дискусії

- 12.1. Поняття законності.
- 12.2. Основні принципи законності.
- 12.3. Гарантії законності.
- 12.4. Правопорядок: поняття та сутність.
- 12.5. Співвідношення понять законність та правопорядок.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами тестових завдань з питань теми заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: законність, гарантії законності, правопорядок, суспільний порядок.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- Дайте визначення поняття «законність».
- Законність і демократія.
- Чи поділяєте ви точку зору, що в законі права може і не бути?
- Як співвідносяться поняття «законність» і «доцільність»?
- Назвіть юридичні гарантії дотримання законності. Роль Конституційного Суду.
- Розкрийте зміст таких принципів законності як всезагальність і верховенство

закону.

- Законність і теорія розподілу влад

1.4. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студентів є важливою складовою частиною навчального процесу та має на меті закріплення та поглиблення знань і навичок, одержаних на усіх видах навчальних занять; підготовку до наступних занять, іспиту, формування культури розумової праці з чинними правовими нормами, законодавством та практикою його застосування. Під час самостійної роботи уточнюється коло питань, що підлягають вивченню по темі, аналізується та вивчається нормативний матеріал, наукові джерела, виконуються завдання.

Самостійна робота студента виконується в позааудиторний час, передбачений тематичним планом навчальної дисципліни.

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні навчитися самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички з навчальної дисципліни. Відповіді на питання повинні бути стисло законспектовані з обов'язковими посилання на використані джерела.

Самостійна робота студентів має бути логічно пов'язана з іншими видами навчальних занять. Однак вивчення навчальної дисципліни чи окремої теми не бажано починати з самостійної роботи студентів.

Від якості самостійної підготовки студентів залежить якість семінарських занять, глибина їх теоретичного змісту й активність студентів.

Самостійна робота є методом глибокого вивчення і творчого засвоєння студентами навчальної програми.

Перевірка самостійної роботи студентів здійснюється викладачами, які проводять семінарські заняття з навчальної дисципліни.

Викладач може обрати один з наступних способів перевірки самостійної роботи:

- проведення перевірки конспектів опрацьованої літератури, яка рекомендується для вивчення теми навчальної дисципліни;
- фронтального усного опитування;
- письмового опитування;
- проведення тестування з вивчених тем;
- розв'язування ситуаційних завдань до навчальної дисципліни.

З метою самостійного визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу студентам пропонуються питання для самоконтролю набутих знань.

Питання самостійної роботи виносяться на поточний і підсумковий семестровий контроль. Для самостійної роботи студентів з кожної теми надається рекомендована література з якою студенти повинні ознайомитися для якісного виконання завдань на самостійну підготовку.

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів:

1. Ознайомитися із питаннями, що виносяться на самостійне вивчення студентами.
2. Уважно прочитати матеріал, викладений на лекції і занотований студентами до відповідної теми.
3. Ознайомитися із рекомендованою літературою до відповідної теми (як до семінарського заняття, так і самостійної роботи) і розширити одержані знання під час лекційного заняття (обсяг представлень про конкретні предмети і явища, що входять у сферу регулювання приватним правом).
4. За бажанням студент може підготувати коротке повідомлення (до десяти хвилин) з найбільш складного і цікавого питання.
5. У випадку необхідності студент може скористатися індивідуальними консультаціями викладача, який читає лекції, а також викладача, який проводить семінарські заняття у навчальній групі.

1.4.1. Завдання по темам:

Тема1. Предмет теорії держави і права. Поняття та сутність держави. Причини виникнення держави

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

1.1. Складіть та законспекуйте порівняльну таблицю теорій виникнення держави.

Назва теорії	Представники	Сутність теорії (5-6 речень)
1	2	3
Економічна теорія		
Природно-правова (договірна) теорія		
Теорія насильства		
Психологічна теорія		
Теологічна теорія		
Органічна теорія		
Патріархальна теорія		
Патримоніальна теорія		

1.2. У конспекті схематично відобразити основні і факультативні ознаки явища – держава. Викласти характеристику кожного з елементів.

1.3. Коротко законспекуйте основні положення Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. (визначення громадського об'єднання, громадської організації; громадської спілки – ст. 1; обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань – ст. 4; права громадських об'єднань – ст. 21; Засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування – ст. 22; Способи припинення діяльності громадського об'єднання – ст. 25).

1.4. Коротко законспекуйте основні положення Закону України «Про політичні партії» від 05.04.2001 р. (визначення політичної партії – ст. 2; обмеження щодо утворення і діяльності політичних партій – ст. 5; заходи, які можуть вживатися до політичних партій – ст. 19).

Питання для самоконтролю

1. Які основні теорії походження держави Ви знаєте?
2. Основні і факультативні ознаки держави.
3. Що таке політична партія?
4. Що таке громадське об'єднання?
5. Як взаємодіє держава з громадськими об'єднаннями?
6. Що є головним елементом політичної системи українського суспільства?

Тема 2. Типи і форми держави. Правова держава та її основні характеристики

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

2.1. Розробіть та законспекуйте схему класифікації:

- форми правління (із зазначенням прикладів держав кожного виду);
- форми державного устрою правління (із зазначенням прикладів держав кожного виду);
- форми державного режиму (із зазначенням прикладів держав кожного виду).

2.2. Які особливості елементів форми держави – Україна Вам відомі.

Питання для самоконтролю

1. Класифікуйте сусідні з Україною держави (Угорщину, Словаччину, Румунію, Молдову, Польщу) за формами держави (формою правління, формою державного устрою, форми державного режиму). Схематично зробіть порівняння цих держав.

Тема 3. Механізм держави

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

3.1. Розробіть та законспекуйте схему системи державних органів України за принципом поділу влади.

3.2. Розробіть та законспекуйте схему державних органів, які працюють в Хмельницькій області (з повними офіційними назвами).

3.3. Проведіть класифікацію наступних державних органів за видами (за принципом поділу влади, за територіальною ознакою діяльності, за характером компетенції):

- Конституційний Суд України;
- Президент Сполучених Штатів Америки;
- Федеральний канцлер Німеччини;
- Губернатор штату Пенджаб (Індія);
- Парламент Шотландії;
- Міністерство соціальної політики України;
- Чорноострівська селищна рада Хмельницького району Хмельницької області;
- управління праці та соціального захисту Закарпатської обласної державної адміністрації.

Питання для самоконтролю

1. Яке місце Президента України в системі розподілу влади?
2. Які державні органи працюють в Хмельницькій області?

Тема 4. Функції держави

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

4.1. Складіть та законспекуйте таблицю внутрішніх та зовнішніх функцій України:

	<i>Назва функції</i>	<i>Зміст функції (3-4 речення)</i>	<i>Органи держави, які займаються її реалізацією</i>
Внутрішні			
Зовнішні			

Питання для самоконтролю

1. Які державні органи займаються реалізацією внутрішніх та зовнішніх функцій України?

2. Розкрийте зміст кожної з функцій держави.

Тема 5. Поняття і сутність права. Принципи і функції права.

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

5.1. Складіть та законспекуйте порівняльну таблицю ознак основних шкіл та теорій походження та сутності права.

Назва теорії	Представники	Визначення права	Сутність теорії
1	2	3	4
Теорія природного права			
Історична школа права			
Реалістична школа права			
Соціологічна школа права			
Нормативістська школа права			
Психологічна теорія права			
Матеріалістична теорія права			
Теологічна школа права			

5.2. Знайдіть та законспекуйте по 5 прикладів кожної форми (джерела) права в формі таблиці:

Назва джерела права	Наведіть визначення джерела права	Наведіть 3 приклади джерела права
Правовий звичай		
Правовий прецедент		
Нормативно-правовий договір		
Нормативно-правовий акт		

5.3. Знайдіть та законспекуйте основні норми-принципи, закріплені у Конституції України.

Питання для самоконтролю

1. Як визначають поняття «права» в кожній із шкіл права?
2. Наведіть визначення джерела права.
3. Наведіть визначення кожного з видів джерел права.
4. Наведіть приклади джерел права в Україні.
5. Як реалізуються принципи права в Конституції України?

Тема 6. Право в системі соціальних норм. Норми права та їх структура

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 6.1. Складіть та законспекуйте порівняльну таблицю норм права та норм моралі.
- 6.2. Законспекуйте форми виразу правового нігілізму (по основних підручниках).
- 6.3. Складіть та законспекуйте таблицю видів правової культури.
- 6.4. Складіть та законспекуйте таблицю структурних елементів правової культури з короткою характеристикою кожного з цих елементів.
- 6.5. Випишіть 10 прикладів норм права і позначте їх складові частини: гіпотезу, диспозицію, санкцію (використати Конституцію України, Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс законів про працю, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).
- 6.6. Складіть та законспекуйте схему класифікації правових норм за всіма відомими критеріями.

Питання для самоконтролю

1. Наведіть приклади технічних норм.
2. Які існують форми виразу правового нігілізму?
3. Дайте визначення правової культури особи.
4. Які існують види правової культури?
5. Які складові елементи правової культури?
6. Які види правових норм виділяються за призначенням?
7. Які види правових норм виділяються за колом осіб?
8. Які види правових норм виділяються за юридичною силою?
9. Які види правових норм виділяються за характером припису?
10. Які види правових норм виділяються за способом викладення?
11. Які види правових норм виділяються за територіальною ознакою?
12. Які види правових норм виділяються за ступенем визначеності припису?

Тема 7. Нормативно-правові акти та їх систематизація. Система права і система законодавства

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 7.1. Складіть та законспекуйте схему класифікації нормативно-правових актів за юридичною силою (у вигляді піраміди – від найвищого акту за юридичною силою до найнижчих нормативно-правових актів за юридичною силою, наводячи приклади кожного виду актів).
- 7.2. Законспекуйте відмінність між публічним і приватним правом.
- 7.3. Складіть та законспекуйте перелік основних галузей права, класифікованих за основними методами правового регулювання з визначенням предмету цих галузей права.

Метод	Галузь права	Предмет галузі права
Імперативний	Адміністративне право	
	...	
Диспозитивний	Цивільне право	
	...	

Питання для самоконтролю

1. Що означає норма Конституції України про те, що норми Конституції України є нормами прямої дії?
2. Наведіть приклад неофіційною хронологічної інкорпорації.
3. Поясніть відмінність консолідації від кодифікації.
4. Наведіть відмінності між публічним і приватним правом.
5. Наведіть відмінності між основними методами правового регулювання?

Тема 8. Тлумачення норм права та їх реалізація

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 8.1. Складіть та законспекуйте схему стадій застосування норм права.
- 8.2. Складіть таблицю суб'єктів застосування норм права (5 суб'єктів) та актів застосування норм права, які ці суб'єкти видають, за наступним зразком:

Суб'єкт застосування норм права	Акт застосування норм права, який він видає (складає)
...	...

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення фактичних обставин справи.
2. Наведіть приклад суб'єктів застосування норм права.
3. Наведіть правила вирішення колізій між нормативно-правовими актами.
4. Які існують види тлумачення норм права за способом тлумачення?
5. Які існують види тлумачення норм права за обсягом тлумачення?
6. Які існують види тлумачення норм права за суб'єктами тлумачення?

Тема 9. Правові відносини (правовідносини). Механізм і ефективність правового регулювання суспільних відносин

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 9.1. Законспекуйте 10 прикладів правових відносин, учасником яких Ви були. Дайте коротку характеристику кожному з них:
 - вкажіть галузь права, яка регулює дані відносини;
 - вкажіть сторони цих правових відносин (з визначенням точної назви суб'єкта та виду кожного суб'єкта правовідносин);
 - вкажіть які правові акти Ви отримуєте в результаті цих правових відносин.Наприклад:

Назва відносин	Галузь права	Сторони	Правовий акт
купівля продуктів у супермаркеті	Цивільне право	1) Покупець (фізична особа), 2) супермаркет (юридична особа)	касовий чек
...			

9.2. Складіть та законспекуйте таблицю, де зазначається вік, з якого виникає правоздатність та дієздатність у фізичних осіб в розрізі галузей та інститутів права.

Галузь права	Дієздатність (з якого віку)	Правоздатність (з якого віку)
Кримінальне право		
Адміністративне право		
Цивільне право		
Трудове право		
Сімейне право		
Інститут виборів		

9.3. Законспекуйте основні наукові позиції щодо визначення об'єкту правовідносин, їх авторів та принципів доводи (моністичний підхід, плюралістичний підхід).

9.4. Розробіть та законспекуйте схему видів юридичних фактів, починаючи від поділу на дії і події (з наведенням прикладів кожного виду юридичних фактів).

9.5. Складіть та законспекуйте таблицю способів правового регулювання (1); форм реалізації норм права, які відповідають цим способам (2); норми права за характером припису, через які здійснюється спосіб правового регулювання (3); метод правового регулювання, який відповідає способу правового регулювання (4); два приклади використання способу правового регулювання у законодавстві України (5).

Назва способу п.р	Форма реалізації норм права	Вид норми права за хар-м припису	Метод правового регулювання	Приклади використання способу п.р.
1	2	3	4	5
Дозволяння				1) ... 2) ...
Зобов'язування (веління)				1) ... 2) ...
Заборона				1) ... 2) ...

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте моністичний підхід до визначення об'єкту правовідносин.
2. Розкрийте плюралістичний підхід до визначення об'єкту правовідносин.
3. Наведіть приклади кожного виду юридичних фактів.
4. Проведіть відповідність і порівняйте способи правового регулювання, форм реалізації норм права, які відповідають цим способам, норми права за характером припису та методи правового регулювання.

Тема 10. Правова поведінка. Правопорядок і правопорушення

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

- 10.1. Складіть та законспекуйте схему видів правомірної поведінки.
- 10.2. Складіть та законспекуйте схему елементів об'єктивної сторони правопорушення (наведіть конкретний приклад кожного елементу).
- 10.3. Складіть та законспекуйте схему елементів суб'єктивної сторони правопорушення (наведіть конкретні приклади кожного елементу).
- 10.4. Складіть та законспекуйте схему форм вини.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте елементи об'єктивної сторони правопорушення.
2. Розкрийте елементи суб'єктивної сторони правопорушення.
3. Розкрийте види суб'єктів правопорушення.
4. Розкрийте види об'єктів правопорушення.

Тема 11. Юридична відповідальність

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

11.1. Законспекуйте визначення позитивної (перспективної) юридичної відповідальності.

11.2. Розробіть та законспекуйте схему видів юридичної відповідальності з прикладом стягнень, які можуть накладатись (застосовуватись) згідно кожного виду відповідальності.

11.3. Законспекуйте по 3 приклади правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність (по кожному виду юридичної відповідальності).

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення позитивної (перспективної) юридичної відповідальності.
2. Які стягнення можуть накладатись згідно кожного виду юридичної відповідальності?

Тема 12. Законність як стан суспільного життя у правовій державі

Самостійну роботу з цієї теми слід будувати з урахуванням логічної структури її змісту за таким планом:

12.1. Розробіть та законспекуйте схему гарантій законності з прикладами кожного виду гарантій законності на прикладі України.

Питання для самоконтролю

1. Які гарантії законності існують в Україні?

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів-оглядів. Завдання обирається студентом на початку семестру і виконується за усталеними вимогами.

1.5.1. Основні вимоги до написання рефератів-оглядів

При виконанні індивідуального завдання необхідно взяти до уваги, що реферат (лат. *refereo* – доношу, повідомляю, переказую) – це короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури по темі).

Зі свого боку, реферат-огляд складається на основі декількох джерел і зіставляє різні точки зору з досліджуваного питання.

Реферат-огляд, незалежно від теми, містить визначені реквізити: титульна сторінка встановленого зразка, вступ, розділи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності).

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за

яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [3, с.8].

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, ліве – 3,0 см, праве – 1,0 см. Загальний обсяг реферату-огляду – до 15 сторінок формату А4.

1.5.2. Теми рефератів-оглядів

1. Наука та дисципліна «Теорія держави та права»: спільність та відмінність предмета їх дослідження.
2. Методологія теорії держави та права.
3. Функції теорії держави і права. Її місце та роль в системі юридичних наук.
4. Основні концепції походження держави.
5. Поняття, сутність та ознаки держави.
6. Форма держави: поняття, елементи, види.
7. Поняття, види і особливості форм державного устрою.
8. Федерация як форма державного устрою. Види федерацій.
9. Демократія: сучасні форми та інститути.
10. Механізм державної влади України (теоретичний аналіз).
11. Поняття і структура апарату державної влади в Україні.
12. Вищі органи сучасної держави.
13. Орган державної влади: поняття, ознаки, види.
14. Громадянське суспільство: загальні напрями і умови його формування в Україні.
15. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
16. Держава у політичній системі України.
17. Правова держава: поняття, ознаки.
18. Безпосередня демократія в сучасній Україні.
19. Референдум у системі народовладдя.
20. Механізм «стримувань та противаг» в сучасних республіках.
21. Розподіл влад: досвід сучасних держав.
22. Право – поняття, основні ознаки, принципи, функції.
23. Право в системі регулювання суспільних відносин.
24. Поняття та види форм (джерел) права.
25. Правотворчість: поняття, ознаки, стадії, види.
26. Прогалини у праві.
27. Законотворчість: поняття, ознаки, стадії, види.
28. Нормативно-правовий акт – основне джерело права в Україні: поняття, властивості, види.
29. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та щодо кола осіб.
30. Закон у системі нормативно-правових актів.
31. Система права: поняття, основні риси, елементи.
32. Загальна характеристика основних галузей права України.
33. Система права та система законодавства.
34. Поняття та форми систематизації законодавства.
35. Правовідносини: поняття, ознаки, елементи та види.
36. Суб'єкти правовідносин, їх класифікація.
37. Об'єкти правових відносин.
38. Юридичні факти: поняття, види.
39. Реалізація права: поняття і основні форми.
40. Правозастосування як форма реалізації права.
41. Стадії правозастосування.
42. Акти застосування норм права: поняття, види.
43. Поняття і необхідність тлумачення норм права.
44. Види тлумачення норм права.
45. Правопорядок як складова суспільного порядку.

46. Правопорушення та юридична відповідальність.
47. Правосвідомість: поняття, склад.
48. Правова культура: поняття, склад.
49. Правовий нігілізм: поняття та шляхи його подолання в сучасній Україні.
50. Законність і правопорядок: поняття, принципи, значення.
51. Механізм правового регулювання: поняття, елементи, стадії.
52. Правове регулювання: поняття, мета, види, засоби, типи.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі екзамену.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Поняття правової держави.
2. Президентська республіка. Основні ознаки.
3. Застосування норм права.
4. Визначення поняття "право".
5. Право і норми громадських організацій, норми звичаїв, традицій, ритуалів.
6. Структура норми права.
7. Представницькі органи влади в державі.
8. Основні ознаки правової норми.
9. Об'єктивне і суб'єктивне право.
10. Ознаки держави.
11. Форми правління. Монархічні і республіканські форми правління.
12. Поняття колізії правових норм і шляхи вирішення протиріч.
13. Влада і соціальні норми у первіснообщинному суспільстві.
14. Держава і громадські організації.
15. Предмет і метод правового регулювання.
16. Причини виникнення держави: психологічна теорія.
17. Зміст правовідносин.
18. Право як регулятор суспільних відносин.
19. Поняття законності. Боротьба з правопорушеннями.
20. Тлумачення норм права: офіційне, аутентичне, доктринальне.
21. Типологія держав за теорією цивілізації А. Тойнбі.
22. Правосвідомість: поняття, структура, роль у суспільному житті.
23. Імперативні та диспозитивні норми права.
24. Визначення поняття "держава".
25. Глава держави. Коло повноважень.
26. Поняття і основні принципи законності.
27. Предмет науки теорії держави і права.
28. Підзаконні нормативні акти, їх види.
29. Психологічна школа права.
30. Поняття галузі права, інституту права.
31. Правові ознаки конституційної (парламентарної) монархії.
32. Систематизація нормативно-правових актів. Кодифікація.
33. Основні права людини і громадянина.
34. Юридична відповідальність. Вчення про ретроспективну і позитивну юридичну відповідальність.
35. Конституційний суд в системі судової влади.
36. Теорія держави і права в системі юридичних наук.
37. Право і мораль.
38. Дія нормативно-правових актів в часі, просторі і по колу осіб.
39. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.).
40. Поняття природного і позитивного права.
41. Ефективність правового регулювання суспільних відносин.

42. Закон. Основні правові ознаки закону.
43. Поняття правотворчості. Суб'єкти правотворчості.
44. Акти застосування правових норм: поняття, види.
45. Прогалини в праві.
46. Реалістична школа права.
47. Типологія держав за теорією суспільно-економічної формації.
48. Принципи і функції права.
49. Історична школа права.
50. Демократія і автократія як два типи державності.
51. Федерація територіальна і федерація національна: поняття, основні ознаки.
52. Поняття правового статусу особи (громадянина).
53. Природно-правова (договірні) теорія походження держави.
54. Право: його роль і значення в сучасному суспільстві.
55. Поняття та види юридичної відповідальності.
56. Поняття свободи в теорії права.
57. Основні причини правопорушень в суспільстві.
58. Правомірна поведінка як гарантія свободи громадян.
59. Право в системі соціальних норм суспільства.
60. Вчення про розподіл влад та його роль в управлінні справами суспільства і держави.
61. Систематизація нормативно-правових актів. Інкорпорація.
62. Поняття соціально-економічної формації і цивілізації як критерію класифікації держав.
63. Джерела права.
64. Підстави виникнення правовідносин.
65. Система права.
66. Унітарна держава: основні правові ознаки.
67. Поняття та ознаки державного суверенітету.
68. Конституція України – місце в системі нормативно-правових актів.
69. Поняття і структура правопорушення. Види правопорушень.
70. Структура правової норми.
71. Регулятивна і охоронна функції права: поняття, способи забезпечення.
72. Юридичні факти, їх класифікація.
73. Норми процесуального права, їх роль в процесі реалізації правових норм.
74. Теорії походження права.
75. Нормативно-правовий акт: поняття, правові ознаки, види.
76. Основні ознаки тоталітарної держави.
77. Порядок прийняття законів. Стадії законодавчого процесу.
78. Поняття правовідносин. Елементи правовідносин.
79. Тлумачення норм права: обмежувальне, поширене, судове.
80. Юридичні особи як суб'єкти правовідносин.
81. Право і закон.
82. Класифікація норм права.
83. Співвідношення держави і права. Демократичні і антидемократичні режими.
84. Вищий виконавчий орган державної влади. Його місце в системі розподілу влад.
85. Застосування права по аналогії.
86. Поняття і основні функції держави.
87. Англо-американська правова система, її основні ознаки.
88. Правовий нігілізм та шляхи його подолання.
89. Держава в політичній системі суспільства.
90. Суб'єкти права: поняття та види.
91. Законність і правопорядок.
92. Право і демократія.
93. Суб'єкти правовідносин. Фізичні і юридичні особи.

94. Романо-германська (континентальна) правова система, її основні ознаки.
95. Правова держава та її основні ознаки.
96. Законність і доцільність. Гарантії забезпечення законності.
97. Поняття ієрархії нормативно-правових актів.
98. Конституція України як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили (загальна характеристика).
99. Співвідношення держави і особи: правове забезпечення поєднання інтересів, взаємної відповідальності.
100. Підстави, умови настання та види юридичної відповідальності.
101. Причини виникнення держави: теорія насильства.
102. Поняття правоздатності і дієздатності.
103. Передумови правовідносин.

1.6.2. Приклад екзаменаційного білету

1. Влада і соціальні норми у первіснообщинному суспільстві.
2. Держава і громадські організації.
3. Юридичні факти, їх класифікація

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарухування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

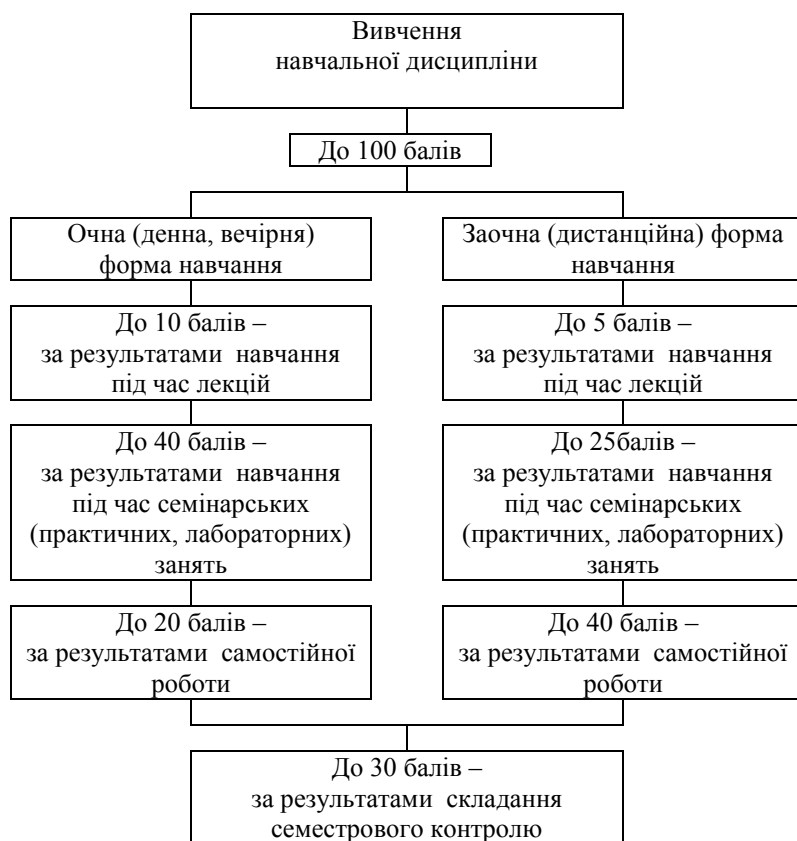

Рис. 2.1. Схема нарахування балів студентам за результатами навчання

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З навчальної дисципліни «Основи теорії держави і права» передбачено проведення 13 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій												
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Денна	13	0,8	1,6	2,4	3,2	4,0	4,8	5,6	6,4	7,2	8,0	8,8	9,6	10,0

2.3. З навчальної дисципліни «Основи теорії держави і права» передбачено проведення 11 семінарських занять за денною формою навчання.

За результатами семінарського (практичного, лабораторного) заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	14 тем	Номер теми												Усього балів	
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.		
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання														8
	Усього балів														20

3. Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

1. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.
2. Загальна теорія права : підруч. [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.]; за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
3. Кравчук В. М. Основи держави і права: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 192 с.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль: Економічна думка, 2016. 574 с.
5. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: моногр. Харків: Права людини, 2015. 277 с.
6. Макушев П. В., Хрідочкін А. В. Теорія правозастосування: навч. посіб. Дніпро:

- Гельветика, 2018. 360 с.
7. Попович В.М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
 8. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й допов. М. В. Кравчук (авт.-упоряд.). Тернопіль : Екон. думка, 2016. 420 с.
 9. Рудик П. А. Теорія держави : основні теорії, концепції, підходи до вивчення : навч. посіб. К. : Алерта, 2015. 288 с.
 10. Теорія держави і права : підруч. / [Ю. А. Ведерніков, І. А. Сердюк, О. М. Куракін та ін.] ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
 11. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
 12. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
 13. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

3.2. Допоміжні джерела

1. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.] ; за заг ред. Є. О. Гіди. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
2. Актуальні проблеми теорії держави та права. Ч. І. Актуальні проблеми теорії держави : навч. посіб. [С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша та ін.]. К. : КНТ, 2008. 288 с.
3. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 114- 122.
4. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». К., 2006. 214 с.
5. Білас І. Г., Білас Ф. І. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів. *Наше право*. 2015. № 4. С. 5-16.
6. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. К. : Знання, 2008. 333 с.
7. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 238 с.
8. Ганич О. А. Правотворчість в державному управлінні: навч. посіб. Донецьк: ЛАНДОН-ХХІ, 2014. 414 с.
9. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретико-правові засади. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Івано-Франківськ, 2020. 552 с.
10. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2007. 211 с.
11. Граціанов А.І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». К., 2004. 185 с.
12. Євграфова Є.П. Формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х., 2005. 21 с.
13. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. [О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2008. 400 с.
14. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих

- навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
15. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підруч. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. 3-тє вид., стереот. Л. : «Новий Світ-2000», 2009. 584 с.
 16. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. К. : Атіка, 2005. 592 с.
 17. Куракін О. М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель. Дис. ...докт.юр.наук. Спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Харків, 2016. 436 с.
 18. Машков А. Проблеми теорії держави і права: співвідношення та межі. Київ:К.І.С.,2011 . 344 с.
 19. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: ХайТек Прес, 2013. 316 с.
 20. Оніщенко Н. М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 3-20.
 21. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України. Дис. ...канд.юр.наук. Спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2015. 219 с.
 22. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х., 2000. 18 с.
 23. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Л.: Край, 2008. 224 с.
 24. Саміло Г. О. Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
 25. Сухонос В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2005. 536 с.
 26. Теорія держави і права : навч. посіб. [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. К. : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
 27. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. [О. В. Зайчук, А. П. Засць, В. С. Журавський та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
 28. Тетарчук І., Дяків Т. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 184 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Лекційний курс теорії держави і права К. О. Клименка. URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PL1pQPZ4Ls__R1GwIpdgOY6Jjavmlcodm7.
2. Лекційний курс теорії держави і права А. В. Коваленка. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLoPiPopuNscfXYKNs4WYvfyHP0JNzzYqQ>.
3. Література з теорії держави і права. URL: https://zadachi-z-prava.blogspot.com/p/blog-page_11.html.
4. Література з основ теорії держави і права. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1fdngFJi_L1jbrudfFcAOh7_IEDqCBuLF?usp=sharing.
5. <http://www.president.gov.ua> – офіційний сайт Президента України.
6. <http://www.rada.gov.ua> – офіційний сайт Верховної Ради України.
7. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
8. <http://www.minjust.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства юстиції України.
8. <http://studies.in.ua/aktualni-problemy-teorii-derzhavy-ta-prava-lekcii.html> – конспект лекцій з курсу "Актуальні проблеми теорії держави та права"